

УДК 35:334

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.19>

А. О. Комісаренко

аспірант Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

У статті досліджено, що у процесі розвитку суспільства з боку держави мають закладатися довгострокові соціальні механізми, саме таким механізмом є соціальне підприємництво.

Розкрита сутність соціального підприємництва, проаналізовані його основні ознаки й характерні особливості, визначені його відмінності як від традиційного бізнесу, так і від волонтерської діяльності. Україна сьогодні немає законодавчого визначення «соціальне підприємництво» та чітких законів, що регламентують таку діяльність. Тож, соціальне підприємництво має додаткові складнощі на етапі створення і юридичного оформлення документації. При цьому українські соціальні підприємства мають можливість самі обирати форму організації підприємницької діяльності.

Визначені основні сфери в яких працює соціальне підприємництво та проаналізовано досвід впровадження основної форми соціального підприємництва в Україні (фізична особа підприємець).

Охарактеризовано стан соціального підприємництва в Україні та основні тенденції, що його визначають.

Доведено, що незважаючи на відсутність законодавчої бази, соціальне підприємництво в Україні розвивається, позитивно впливає на соціальну згуртованість і має великий потенціал для ефективного подолання соціальних проблем. Сучасні виклики українського суспільства, а саме війна та проблеми внутрішньо переміщених осіб, створюють додаткові причини щодо активізації соціальних ініціатив. Отже, Україні необхідно забезпечити чинне правове поле для СП, визначити значення самого його поняття, виділити чіткі ознаки для класифікації

За результатами дослідження запропоновано основні шляхи державного стимулювання соціального підприємництва за основними компонентами.

Наразі дискусійним залишається питання вимірювання та оцінювання результатів діяльності соціальних підприємств за їх соціальним ефектом. Водночас об'єктивне оцінювання наслідків роботи таких бізнес-утворень та їх внеску у розв'язання соціальних проблем на різних рівнях наразі важко переоцінити. Використання підприємницьких підходів до вирішення соціальних проблем підносить соціальне підприємництво на новий рівень розвитку.

Ключові слова: соціальні механізми, соціальне підприємництво, інновації, уразливі групи населення, державні витрати, соціальна місія.

Постановка проблеми. В останнє десятиріччя Україна проходила важкий шлях трансформації, пошуку власних векторів розвитку, утвердження цінностей та економічних коливань. Попри буремні часи, які проживає все українське суспільство, варто відмітити позитивні зрушення в суспільному економічному мисленні.

Сучасне суспільство ставить якісно нові вимоги до бізнесу. Виключно комерційна

складова виявляється недостатньою умовою для забезпечення конкурентоспроможності на національних та міжнародних ринках.

Сьогодні панує усвідомлення, що найсуттєвішим фактором виробництва є людські ресурси, а найефективнішим вкладенням виступають інвестиції в людський капітал. Соціально орієнтований розвиток держави є основною стратегічною пер-

спективою, а також однією з важливих тенденцій сталого розвитку. Суттєву роль тут відіграють уже й набиратимуть ваги в майбутньому соціальні інновації.

Саме соціальне підприємництво є основоположною інновацією, що слугує дієвим механізмом перетворень в суспільстві і виступає основою сталого розвитку для неприбуткової і прибуткової діяльності підприємств. Основна відмінність між підприємництвом та соціальним підприємництвом лежить не в площині мотивації, а у сфері характеристик цінності, що виробляється.

Слід також зазначити, що розвиток соціального підприємництва є вигідним для економіки кожної країни, оскільки ця діяльність надає можливість зменшити частку державних витрат, спрямованих на вирішення проблем соціально незахищених верств населення, їх працевлаштування та суспільну адаптацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато цікавих праць, закордонних і вітчизняних, було створено науковцями щодо соціально орієнтованого розвитку держави з використанням сучасних інновацій таких як соціальне підприємство. Варто відмітити плюралізм підходів, який спостерігається в них.

Серед іноземних науковців, що висвітлюють сутність соціального підприємництва як сфери діяльності людини, ґрунтовними є роботи П. Друкера, Дж. Мейра, А. Сміта, Х. Стівенсона, Й. Шумпетера. Цікаві підходи в розвитку держави через механізми соціального простору наведені в роботах С. Вурро, Дж. Віравардена, Дж. Кікал, Г. Морт.

Такі сучасні українські дослідники як В. Бакуменко, З. Галушка, М. Голуб, І. Герчикова, А. Дегтяр, О. Кужель, В. Ляшенко розглядають принципи формування соціального підприємництва та фактори сприяння його розвитку. О. Кіреєва у роботі [3] подає соціальне підприємство як інструмент державної соціальної політики. Соціальні зв'язки як соціальні перетворення в сфері соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу розглядаються в роботах О. Бігняк, Г. Осовська, О. Сандакова та деяких інших науковців.

При цьому, існує ще багато питань, відповісти на які можливо проводячи подальші дослідження необхідні для створення в Україні законодавчої бази, яка б змогла регулювати функціонування соціального підприємництва.

Мета статті аналіз соціального підприємництва в Україні та його ролі як механізму підтримки вразливих верств населення, особливо в кризовий період. Перспективи розвитку соціального підприємництва при збільшенні підтримки на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. Перші публічні використання назви «соціальне підприємство» в Україні датуються 2004 роком, а точніше, часом впровадження проекту «Мережа громадської дії в Україні» (UCAN) у 2004–2008 роках, який фінансувався Агентством США з міжнародного розвитку (USAID: United States Agency for international Development) та впроваджувався Інститутом Сталих Спільнот (ISC: Institute for Sustainable Communities) які впроваджували просвітницькі та тренінгові щодо можливостей та ролі соціального підприємництва в суспільстві.

У 2016 році курс «Соціальне підприємство» був вперше проведений у Львівській бізнес-школі Українського католицького університету та, як вибірково, запроваджений у бакалаврській програмі Школи соціальної роботи Національного університету «Києво-Могилянська Академія» [5].

Разом з цим, на даний час соціальне підприємство не є достатньо розвиненим видом діяльності в Україні. Однією з причин такої ситуації є недостатній рівень знань у громадському, державному та бізнес секторах про сутність соціального підприємства, про його відмінність від інших форм підприємництва, про його роль у розвитку суспільства і місцевої громади.

Для більш чіткого розуміння поняття «соціальне підприємство» визначимо його основні ознаки та характеристики:

- соціальний вплив – цільова спрямованість на вирішення існуючих соціальних проблем;
- інноваційність – застосування нових, унікальних підходів;

- самоокупність і фінансова стійкість
- здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми до тих пір, поки це необхідно і за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;

- масштабованість і тиражованість – збільшення масштабу діяльності соціального підприємства (на національному та міжнародному рівні) і розповсюдження досвіду (моделі) з метою збільшення соціального впливу;

- підприємницький підхід – здатність соціального підприємця бачити провали ринку, знаходити можливості, акумулювати ресурси, розробляти нові рішення, які надають довгострокове позитивний вплив на суспільство в цілому [8].

Слід зазначити, що розвиток соціального підприємництва є вигідним для економіки кожної країни, оскільки ця діяльність надає можливість зменшити частку державних витрат, спрямованих на вирішення проблем соціально незахищених верств населення, їх працевлаштування та суспільну адаптацію. Соціальне підприємство продовжує стрімкий розвиток в європейських країнах. Європейська комісія виділяє чотири основні сфери, в яких працюють соціальні підприємства:

- робоча інтеграція – навчання та інтеграція людей з обмеженими можливостями та безробітних;

- соціальні послуги – послуги з догляду за дітьми, послуги для людей похилого віку або допомога малозабезпеченим людям;

- місцевий розвиток територій, що знаходяться в неблагополучних районах – соціальні підприємства в віддалених сільських районах;

- інше – захист навколишнього середовища, спорт, мистецтво, культура та історичне збереження, дослідження та інновації, захист прав споживачів [6].

Форми організації соціального підприємництва можуть бути різними, в основному, українські соціальні підприємства обирають для себе форму ФОП, використовуючи оптимальну систему сплати податків для власної бізнес моделі.

Більшість соціальних підприємств в Україні обирають основою своєї діяльності:

- надання робочих місць незахищеним верствам населення, зокрема внутрішньо

переміщеним особам, ветеранам, людям з обмеженими фізичними і ментальними можливостями, колишнім алко- і наркозалежним;

- певний суттєвий відсоток прибутку від своєї діяльності спрямовують до конкретних благодійних фондів чи організацій, реалізують власні соціальні проекти;

- відсоток від доходів спрямовують на оплату певних послуг, необхідним соціально незахищеним групам осіб, наприклад, надання юридичних консультацій, психологічної допомоги, спонсорство культурних або спортивних заходів та інше.

Як на прикладі зарубіжних країн, так і на прикладі України, легко помітити, що особливо цінною є місія соціального підприємництва у важкі періоди економічних криз чи інших катаклізмів (наприклад, період епідемія Covid19).

У важкі часи усі проблеми загострюються, стають невідкладними і болючими для суспільства, а вирішення гострих проблем є життєво необхідним для успішного функціонування суспільства в майбутньому.

Крім того, розвиток і впровадження соціального підприємництва може пришвидшити вихід з кризи, шляхом створення сприятливого бізнес середовища, розвитку цінних інновацій, зміцнення суспільної солідарності, укріплення активної громадянської позиції, об'єднанню суспільства.

Соціальні проблеми стрімко змінюються, але не втрачають своєї важливості і гостроти. А от вкладники фінансових ресурсів не поспішають інвестувати у соціальні організації, що якраз і займаються вирішенням проблем і допомогою незахищеним верствам суспільства. Тож такі неприбуткові громадські організації мусили відшукати нові підходи, щоб продовжити власну діяльність, розширюючи її вплив і отримуючи змогу принести ще більше користі суспільству.

Ефективне вирішення конкретної соціальної проблеми за профілем даного підприємства і найбільш дієздатна за мобілізацією необхідних фінансових ресурсів форма організації - головні рушійні сили соціального підприємництва.

Цікаво, що попри доведену користь для суспільства, соціальне підприємництво завдячує розвитком приватним інвесторам, яких ще можна назвати ентузіастами, а зовсім не державі, яка також має велику користь від функціонування даних підприємств.

Щоб виправити це становище Україна потребує національної стратегії розвитку соціального підприємництва, що поєднає зусилля та інтереси усіх стейкхолдерів: держави, підприємців, громадських організацій.

Висновки та пропозиції. В Україні соціальне підприємництво розвивається швидкими темпами з 2012 року, що пов'язують з економічною і соціальною кризою, що панувала в суспільстві. Вивчаючи історію українського і світового соціального підприємництва, можна зробити висновок, що його розквіт припадає саме на найважчі періоди в житті держави.

Адже тоді з'являється велика кількість людей, що потребують допомоги, серед них незахищені соціальні категорії, а держава не може піклуватися адресно про кожного з них. На відміну від держави, вплив якої охоплює всі сфери, соціальне підприємство займається певною діяльністю для конкретної допомоги конкретним людям, тож можливість охопити більше коло саме тих, хто потребує захисту в СП більша.

Україна сьогодні немає законодавчого визначення «соціальне підприємництво» та чітких законів, що регламентують таку діяльність. Тож, СП має додаткові складнощі на етапі створення і юридичного оформлення документації. При цьому українські соціальні підприємства мають можливість самі обирати форму організації підприємницької діяльності.

Зараз для активного розвитку соціального підприємництва необхідне чітке законодавче визначення і детальне розроблення дієвих регулятивних механізмів. Соціальне підприємництво може стати ефективним механізмом сталого розвитку в Україні при чіткій і скоординованій роботі всіх зацікавлених сторін - підприємців, громадських організацій, донорських структур і держави.

Список використаної літератури:

1. Богатир Н. Соціальне підприємництво як неочіненна необхідність для України. Vox Ukraine: аналітична платформа. 15.02.2016. URL: <https://voxukraine.org/2016/02/15/sotsialne-pidpryemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy/>
2. Гулевська-Черниш А. Соціальне підприємництво: європейський зліт vs український реалізм. Дзеркало тижня. 2018. 16 березня. URL: https://dt.ua/SOCIUM/socialne-pidpriyemnictvo-yevropeyskiy-zlit-vs-ukrayinskiy-realizm-272250_.html
3. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємство як інструмент державної соціальної політики. – 2011 // [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf)
4. Наумова М. Перспективи і проблеми розвитку соціального підприємництва в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2016. Вип. 8. С. 13–22. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/11/185-13-22.pdf>
5. Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А. та ін. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін : посіб. / Київ : ВІ ЕН ЕЙ, 2017. 188 с.
6. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво : посібник. Київ, 2017. 54 с. URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Social-Entrepreneurship-Guide-WEB-1.pdf>
7. Соціальне підприємництво як неочіненна необхідність для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/sotsialne-pidpryemnytstvo-yakneotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/>
8. European Commission. Growth. Sectors of the Social economy in the EU: Social enterprises. [Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en/
9. Українська соціальна академія. URL: <https://social-academy.com.ua/about/>
10. Шевченко, Л. Волонтеры с деньгами: как работает социальное предпринимательство в Украине? URL: <http://ubr.ua/business-practice/own-business/volontery-s-dengami-kak-rabotaet-socialnoe-predprinimatelstvo-v-ukraine-366210>
11. SOCAPGlobal [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://socapglobal.com/about-us/>

Komisarenko A. STATE DEVELOPMENT THROUGH INNOVATIVE MECHANISMS OF THE SOCIAL SPACE

The article examines that in the process of the development of society, the state should establish long-term social mechanisms, social entrepreneurship is such a mechanism.

The essence of social entrepreneurship is revealed, its main features and characteristic features are analyzed, its differences from both traditional business and volunteer activity are determined. Ukraine today does not have a legal definition of «social entrepreneurship» and clear laws regulating such activity. So, social entrepreneurship has additional difficulties at the stage of creation and legal documentation. At the same time, Ukrainian social enterprises have the opportunity to choose the form of business organization themselves.

The main areas in which social entrepreneurship works are identified and the experience of implementing the main form of social entrepreneurship in Ukraine (individual entrepreneur) is analyzed.

The state of social entrepreneurship in Ukraine and the main trends determining it are characterized.

It has been proven that despite the lack of a legislative framework, social entrepreneurship in Ukraine is developing, has a positive effect on social cohesion and has great potential for effectively overcoming social problems. Modern challenges of Ukrainian society, namely the war and the problems of internally displaced persons, create additional reasons for the activation of social initiatives. Therefore, Ukraine needs to provide a valid legal framework for joint ventures, define the meaning of its very concept, and identify clear signs for classification

Based on the results of the research, the main ways of state stimulation of social entrepreneurship are proposed according to the main components. Currently, the issue of measuring and evaluating the results of social enterprises according to their social effect remains debatable. At the same time, it is currently difficult to overestimate the objective assessment of the consequences of the work of such business entities and their contribution to solving social problems at various levels. The use of entrepreneurial approaches to solving social problems brings social entrepreneurship to a new level of development.

Key words: *social mechanisms, social entrepreneurship, innovation, vulnerable population groups, public spending, social mission.*